Türk Kültürü ve **Hacı Bektaş Veli** Araştırma Dergisi,
Yaz-Haziran 2026, Sayı 118, 715-723

Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International
(CC BY-NC 4.0)

MAKALE ARTICLE
ISSN: 1306-8253 eISSN: 2147-9895
Geliş Tarihi/Received: 8 Aralık 2025
Kabul Tarihi/Accepted: 7 Şubat 2026
https://doi.org/10.60163/tkhcbva.1836836

GÜRCÜ KAYNAKLARINDA SULTAN MELİKŞAH İMAJI: DİN, KÜLTÜR VE SİYASİ HAFIZA ARASINDA BİR HÜKÜMDAR TASVİRİ

THE IMAGE OF SULTAN MALIKSHAH IN GEORGIAN SOURCES: A DEPICTION OF A RULER BETWEEN RELIGION, AND POLITICAL MEMORY

RUKİYE SATAN SÖNMEZ*
Sorumlu Yazar

Öz

Selçuklu tarihi kaynakları içerisinde Gürcü kronikleri de yer alır. Onlar Selçukluların Güney Kafkasya'da faaliyet göstermesiyle birlikte bu topluluktan ve onların önderlerinden de bahsetmeye başlarlar. Bu kişilerden birisi de Sultan Melikşah'tır. Babası Alp Arslan'ın fethettiği Gürcistan'da hâkimiyetlerini devam ettirmek istemiş ve ülkeye iki sefer düzenlemiştir. Her defasında Gürcü kralları bağlılıklarını yenilese de kısa süre sonra sözlerinde durmamışlardır. Melikşah da Gürcistan'daki baskıyı artırmıştır. Bunun üzerine Kral Giorgi 1083'de yanına gelerek Melikşah ile nihai barış anlaşmasını imzalamıştır. Bu tarihten sonra iki taraf arasında iyi ilişkiler Melikşah'ın ölümüne kadar devam etmiştir. Yaklaşık yirmi yıl boyunca farklı bir seyirde devam eden Türk-Gürcü ilişkileri Gürcü kaynaklarında Melikşah'ın çeşitli şekillerde anılmasına sebep olmuştur. Savaş dönemlerinde Melikşah hakkında oldukça olumsuz tasvirler yapan Gürcü tarihçileri barış yapıldığı zaman onu dünyanın en adil hükümdarı ya da Hristiyanlara karşı çok merhametli bir devlet adamı olarak tarif etmişlerdi. Biz bu çalışmada kaynaklarında yer alan ifadelerden Gürcülerin Melikşah hakkındaki izlenimlerini ortaya koymaya çalışacağız. Benzer ifadelerin yer aldığı Ermeni kaynakları ile karşılaştırarak her iki toplumun Selçuklulara bakış açısındaki kırılmaları Sultan Melikşah özelinde ele alacağız.

Anahtar Kelimeler: Gürcistan, Büyük Selçuklu Devleti, Sultan Melikşah, Gürcü Kaynakları, Tarih Yazıcılığı.

Abstract

There are also Georgian chronicles among the Seljuk historical sources. As the Seljuks began to operate in the South Caucasus, these chronicles started to mention this group and their leaders. One of these figures was Sultan Malikshah. He sought to maintain their rule in Georgia, which his father Alp Arslan had conquered, and launched two campaigns against the country. Although the Georgian kings renewed their allegiance each time, they failed to keep their word shortly thereafter. Melikshah, in turn, intensified the pressure on Georgia. Consequently, King Giorgi came to him in 1083 and signed a final peace treaty with Melikshah. From that date onward, good relations between the two sides continued until Melikshah's death. Turkish-Georgian relations, which followed a different course for approximately twenty years, led to Melikshah being described in various ways in Georgian sources. Georgian historians, who portrayed Melikshah quite negatively during times of war, described him as the world's most just ruler or a statesman who was very merciful toward Christians once peace was established.

Araştırma Makalesi / Künye: SATAN SÖNMEZ, Rukiye. "Gürcü Kaynaklarında Sultan Melikşah İmajı: Din, Kültür ve Siyasi Hafıza Arasında Bir Hükümdar Tasviri". Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 118 (Haziran 2026), s. 715-723. https://doi.org/10.60163/tkhcbva.1836836

* Dr. Bağımsız Araştırmacı, E-mail: rkystnsnmz@mail.com, ORCID: 0000-0002-1948-4338.

In this study, we will attempt to reveal the Georgians' impressions of Melikshah based on the statements found in their sources. By comparing these with similar statements in Armenian sources, we will examine the shifts in both societies' perspectives on the Seljuks, focusing specifically on Sultan Melikshah.

Key Words: Georgian Sources, Malikshah, Georgia, Greater Seljuk Empire, Historiography.

Giriş

Büyük Selçuklu Devleti Oğuzların Kınık boyu tarafından kurulmuştu. Selçuk Bey zamanında Oğuz Yabgu Devletinden ayrılarak Cend bölgesine göç eden (Turan, 2019, 55) Selçuklular burada Samanoğulları ile iş birliği yaparak Buhara-Semerkand arasında yerleşmişlerdi. Ancak 999'da bu devletin yıkılmasından sonra bölgeye hâkim olanlar onların burada yaşamasını istemedi. Selçuklular da kendilerine yurt arayışına girdiler. O yüzden Çağrı Bey 1016'da başlayıp 1021'de biten keşif seferi sırasında Kafkasya ve Anadolu'ya geldi, buraların kendileri için yerleşilebilecek bir yer olduğunu fark etti. (Kafesoğlu, 1943, 272-274) Önce Karahanlıların, 1025'ten itibaren Gaznelilerin hâkimiyet sahasında yaşamaya başlayan Selçuklular yakın yerler arasında yer değiştirmek suretiyle Horasan ve Maveraünnehir'de tutunmaya çalıştılar. Ancak Gaznelilerin baskısı sonucu oldukça bunalmakla birlikte onlarla mücadele etmişler, nihayet 23 Mayıs 1040'da Dandanakan'da yapılan savaşı kazanarak devletlerini kurmuşlardı. Kurulduktan kısa süre sonra Kafkasya ve Anadolu'ya yönelecek olan Selçuklular, 1021'de bildikleri bu bölgeleri ele geçirmek için faaliyete başlamışlardı. Tuğrul Bey döneminde Azerbaycan'da etkili olsalar da Alp Arslan devrinde Kafkasya ve Anadolu'ya yayılmaya başlamışlardı. 1064 baharından düzenlenen sefer bu bakımdan oldukça önemliydi. Sultan kısa sürede Gürcistan'ı ele geçirmiş, bu sırada makalemize konu olan oğlu Melikşah da vezir Nizamü'l Mülk ile beraber Iğdır'ı fethetmişti. İki ordu Nahcivan'da buluşmuş, oradan Ani kalesine yönelerek Kafkasya'dan Anadolu'ya girişte büyük önemi bulunan şehri 16 Ağustos 1064'te fethetmişlerdi. (Köymen, 2016, 14) İşte bu hadiseler içerisinde yer alan şehzade Melikşah ilk kez bölgeye gelmiş ve olayları anlatan tarihçilerin de dikkatini çekmişti. (El-Hüseynî, 1999, 26)

Sultan Alp Arslan 1064 seferinden geri döndükten sonra Gürcü Kralı Bagrat vergi vermek şartıyla Büyük Selçukluların yüksek hakimiyetini kabul etmişti. (Ahmed B. Mahmud, 1977, 60-65) Ancak bu sözünde çok fazla durmadı. Ertesi yıl Selçukluların müttefiki olan Şeddadiler'e saldırdı. (Minorsky, 1953, 75) Sultan Alp Arslan bu durumu kabul etmedi ve 1068 yılı başlarında ikinci kez Gürcistan'a girdi. Yıl sonuna kadar ülkenin tamamında bir direnişle karşılaşmaksızın ilerledi. Yeniden bu ülkedeki hakimiyetini pekiştirdi. (Brosset, 2003, 290-292) O döneme ait Gürcü kaynakları ülkelerini ele geçirmeye çalışan Alp Arslan'ı oldukça olumsuz ifadelerle anarlar. (Gaprindashvili, 1953, 246) Bu tarihten sonra başka meselelerle uğraşmak zorunda kalan Alp Arslan bir daha Gürcistan'a gelemedi. Melikşah'ın başa geçmesiyle birlikte Selçukluların bölgeye yönelik faaliyetleri yeniden başlamış oldu.

Melikşah Büyük Selçuklu Devleti'ni zirveye çıkaran hükümdardır. Öldüğünde devletinin sınırları Çin sınırından Anadolu'ya, Kafkas geçitlerinden Hint Okyanusuna kadar genişlemişti. Onun hâkimiyet kurduğu yerler arasında Gürcistan da bulunmaktaydı. 20 yıllık tahtı boyunca Gürcülerin isyanları ile karşılaşan Melikşah bizzat çıktığı sefer ve gönderdiği ordularla bu ayaklanmaları bastırmış ve bölgeyi elinde tutmasını bilmişti. Günümüze kadar yapılan pek çok çalışma ile bu konular ele alınmıştır. Hatta bu sırada Melikşah'ın farklı kaynaklardaki imajı hakkında da

çeşitli değerlendirmeler yapılmıştı. Örneğin İslam kaynaklarında onun çok büyük bir hükümdar, çağının en kudretli kişisi olduğu kaydedilir. Kişisel özelliklerine de vurgu yapılarak oldukça dindar ve hayırsever bir yapıya sahip olduğu da belirtilir. Aynı kaynaklarda Türk-İslam hükümdarları arasında *"Adil Sultan"* unvanı ile anılan Melikşah *"insanların en üstünü"* mertebesine yükseltilmiştir. (Turan, 2019, 220) Hristiyan kaynaklarında ise Gürcülerle benzer nitelikte olan Ermeni kaynaklarında da Melikşah ile ilgili farklı tasvirler vardır. Onun Anadolu'yu ele geçirilmesi anlatılırken Ermeni tarihçiler Melikşah hakkında tıpkı babası Alp Arslan'a yaptıkları gibi olumsuz tanımlamalar yaparlar. Ancak 1086'da dini liderleri Barseg'in Melikşah ile görüşmesiyle birlikte ona bakış açıları değişir. Neredeyse bütün Ermeni kaynaklarında Melikşah, *"Tanrı seven"* bir hükümdar olarak kaydedilmiştir. Onların şikayetlerini dinledikten sonra, kilise ve manastırlara ekonomik ve dini özgürlük tanıdığı bildirmesi üzerine Ermeniler daha önce hiç görmedikleri bu iyi muamele üzerine şaşırmışlar ve Melikşah'a övgüler düzmüşlerdir. (Tellioğlu, 2020, 101) Ardından faaliyetlerini anlatırken Melikşah hakkında, "*cihangir"*, *"yüreği Hristiyanlara karşı şefkatle dolu",* (Mateos, 1987, 171) "*Dünya Fatihi"* (Smbat, 2005, 44) gibi ifadeler kullanmışlardır. Biz bu makaleyle daha önce üzerinde durulmadığı için Gürcü tarihçilerinin Melikşah'la ilgili tasvirlerini ele almak istiyoruz. Dönemin kaynaklarında iki taraf arasındaki ilişkilerin seyrine bağlı olarak birbirinden çok farklı Melikşah anlatıları bulunmaktadır. O yüzden kronolojik olarak gelişmeleri genel hatlarıyla da olsa anlattıktan sonra kaynaklara yansıyan Melikşah imajını açıklamaya çalışacağız. Böylece başka kaynaklarda nasıl yer bulduklarına dair çeşitli bilgiler bulunan Melikşah'ın Gürcüler tarafından nasıl tasvir edildiğini ortaya koymaya çalışacağız.

1. Melikşah'ın İktidara Gelmesi ve Gürcistan'a Yönelmesi

Melikşah, babası Alp Arslan 1072'de öldürülünce Büyük Selçuklu Devleti'nin başına geçmiştir. (İbn'ül-Esîr, 1991,80) O, devletin iç işlerini hallettikten sonra babasının fetih siyasetini takip etmiş, (El-Hüseynî, 1999, 38-39) doğrudan Kafkasya ve Gürcistan üzerine yürümüştür. Gürcüler Melikşah'ın başa geçmesini yakından takip etmiş ve kaynaklarında detaylı olarak bahsetmişlerdir. Onlara göre de Melikşah atalarının fetih politikasını devam ettirdiği yönündedir. Babasının açtığı Gürcistan yolunu takip etmiş ve büyük başarılar elde etmişti. Gürcü tarihçileri Melikşah'ın bölge hakkında babasının son dönemlerinde burayı fethetmesi gerektiğine dair emri olduğunu ve onun Gürcistan coğrafyasını ve yerel gelenekleri bildiği ifade edilmektedir. (Shengelia, 1968, 301) Bu dönemde Gürcistan siyasi birlikten yoksun ve karmaşa içerisindeydi. (Javakhishvili, 1949, 39) Ayrıca daha önce Bizans'ın baskı altına almaya çalıştığı bu halk ülkelerinde ilk kez gördükleri Türklerden fazlasıyla etkilenmişlerdi. Alp Arslan'ın seferleri de birlikten yoksun Gürcülerin daha da dağılmasına yol açmıştı. Gürcistan tarihinde önemli bir yer edinen eristav[1] Liparit hem Selçuklular ile ilişkiler konusunda hem de Bizans ile yaptığı iş birliklerinden dolayı adından sıkça söz ettirmektedir. Hatta Gürcü kralını tahttan indirip yerine geçecek kişiye karar verecek kadar güçlüdür. Onun Pasinler savaşında Selçuklulara esir düşmesi dönemin kaynaklarında büyük yankı uyandırmıştır. (Mateos, 1987, 90) Tuğrul Bey'in ona karşı gösterdiği hoşgörü ve bedelsiz serbest bırakması da tarihçilerin ayrıca dikkatini çekmiştir. (Vardan, 2017, 34)

Melikşah başa geçtiğinde Gürcüler ile ilişkiler daha önce yapılan anlaşma çerçevesinde devam etmekteydi. Ancak o sırada tahtta bulunan Kral Giorgi, (Samushia, 2003, 47-51) Bagrat döneminde verilen sözlerin aksine davranmış ve 1073-1074'te

1 Gürcistan'da derebeylere verilen isim.

Partkhisi bölgesindeki Selçuklu kuvvetlerine saldırmıştı. Bu akın sırasında Şavşat kalesinin de aralarında bulunduğu kaleleri tekrar ele geçirmişlerdi. Ancak Melikşah bu duruma sessiz kalmadı. 1075'de başında bulunduğu bir ordu ile Gürcüler üzerine sefere çıktı. (Lordkipanidze, 1987, 75) Selçuklu Sultanının üzerlerine geldiğini öğrenen Giorgi ele geçirdikleri yerlerden geri çekildi. (Allen, 1971, 93; Berdzenishvili, 1956, 144) Ancak bu Melikşah'ı durdurmadı, Selçuklu ordusu Tiflis'ten Derbent geçidine kadar olan yerleri ele geçirdi. Hal böyle olunca Giorgi yeniden Selçukluların yüksek hâkimiyetini kabul etmek zorunda kaldı. (Anonim Selçuknâme, 1952, 9) Böylece iki taraf arasındaki ilişkiler yeniden eski haline döndü. Fakat bu durum uzun sürmedi. 1076'da Gürcü Kralı kısa süre sonra bu kez Kars ve çevresindeki Türklere saldırdı. (Brosset, 2003, 304) Melikşah da ülkesindeki düzeni sağladıktan sonra 1078-1079'da yeniden Gürcüler üzerine sefere çıktı. Aras nehrini geçerek Samswilde'yi aldı, kentin idaresini sefer sırasında kendisine yardım eden İvane Orbelian'a verdi. (Bedirhan, 2000, 183) Ülkesine geri döndüğü sırada Gürcü Kralının yeniden isyan ettiğini öğrendi. Bunun üzerine komutanlarından Emir Ahmed'i Gürcistan'ı itaat altına alması için bölgeye gönderdi. (Tellioğlu, 2009, 61) O da bölgede hâkimiyeti sağladıktan sonra Anadolu'ya gitmekte olan iki Türkmen grubunu bu ülkede kalmaları için ikna etti. Böylece Gürcü tarihçiliğinde Didi Turkoba olarak adlandırılan Türk akınları dönemi başladı. (Berdzenishvili-Javakhishvili-Janashia, 1948, 171) 1080'de başlayan bu akınlar sırasında Gürcülerin sosyal ve ekonomik yapısı çok bozuldu. Çiftlikler boşaldı, kentler ıssızlaştı. Ülkedeki derebeyler güçlendi, merkezi otorite zayıfladı. (Qaukhchshvili, 1942, 201) Bu döneme ait kayıtlarında tarihçiler ilk kez Melikşah'ın şahsi özellikleri hakkında bir şeyler yazmaya başladı.

2. "Tüm Hristiyanların Düşmanı" Melikşah

1081'de Gürcü kralı olan Giorgi, feodalitenin güçlü olduğu devletinde bir nebze olsun istikrarı sağlamak için çaba gösterdi. Bu sebeple asi olan eristavlar üzerinde baskı kurmaya çalıştı. Liparit 'in oğlu İvane de bu eristavların içerisinde yer almaktaydı. Kral, kendisine itaat etmesi karşılığında Samshvilde'nin idaresini İvane'ye verdi. (Metrevelli, 2014,162) Aslında 1078'de Melikşah bölgeye geldiğinde harekete geçen Liparit Selçuklular ile yakınlaşmaya çalışmıştı. Yani bu aile iktidarı ele geçirebilmek içinher türlü yola başvurabiliyordu. Giorgi'nin görev verdiği İvane babası tarafından Gence üzerine sefere çıkan Melikşah'ın yanına gönderilmiş ve böylece Selçuklulara olan bağlılıkları gösterilmişti. Sultan da İvane'nin sadakatini kabul etti. Gence'den sonra Gürcistan'a hareket etmeyi planlayan sultanın yanına Liparit de geldi. Onu memnuniyetle kabul eden Melikşah sadakatini tekrar onayladı. Ancak daha sonra henüz bilinmeyen bir nedenle gerginlik çıktığı ve Liparit gizlice sultanın yanından ayrıldı. (Thomson, 1996, 307) Onun bu hareketi Melikşah'ı öfkelendirmişti. Hatta bazı tarihçilere göre Gürcistan'ın fethini hızlandırmış ve ülkenin tahrip olmasının yolunu açmıştır. (Mosiashvili, 2024, 163) Melikşah Samshvilde'yi kuşattığında onun daha önceki tavrını cezasız bırakmamış ve İvane'yi ailesi ve çevredeki tüm soylular ile birlikte esir almıştı. Ancak bu esaret uzun sürmedi. Bazı Gürcü tarihçiler İvane'nin ülke hakkında Melikşah'a bazı bilgiler vererek yeniden özgürlüğüne kavuştuğunu düşünürler. (Shengelia, 1968, 305)

Gürcü kroniği Matiane Kartlisa Melikşah'ın bölgeye gelmesi ve Liparit ile ilişkisini daha ayrıntılı ve farklı bir şekilde ele almıştır. 1078'de Büyük Selçukluların Gürcistan'a yönelmesi Melikşah'ın da bizzat başında bulunduğu bir ordu ile katıldığı ilk seferdir. Sultan Gürcistan içlerine kadar ilerlemiş ve Samshvilde'ye karargâh kurmuştu. (Qaukhchshvili, 1955, 316) Selçuklu sultanını çok iyi ağırlayan Liparit oğlu İvane'yi bağlılığının bir teminatı olarak vermiştir. Onun buradaki

amacı Melikşah'ın kendilerine karşı bir tavır almaması ve Gürcü kralına karşı daha önce yaptığı gibi güçlünün yanında yer almaktı. Sultan Melikşah İvane'nin yanında kalmasına izin vermiştir. İvane sultanın yanında bir müddet kaldıktan sonra Melikşah'ın izni olmadan ayrılmıştır. Gürcü kaynaklarına göre bu durum Selçuklu sultanını öfkelendirmişti. Dolayısıyla Melikşah bölgeden ayrılmadan önce Liparit ve oğlu İvane'nin hâkimiyeti altında olan Samshvilde'yi kuşattı. (Brosset, 2003, 303) Kuşatmanın sonucunda içeride yaşayan Liparit'in hanedanından, İvane, eşi, çocukları ve soyluların ailesiyle birlikte ele geçirdi. (Metrevelli, 2014, 163) Melikşah esirleri bir müddet elinde tuttuktan sonra serbest bıraktı. O Gürcistan'da bulunduğu süre içerisinde Samshvilde üzerinden komuta etti. O bölgeden ayrılırken sayısız esir ve ganimet elde ettiği kaynaklarda belirtilmektedir. Bu esirler arasında Liparit hanedanına ait bir kimsenin olup olmadığına dair net bir iz yoktur. Gürcistan'daki en önemli Selçuklu tarihçilerinden birisi olan Nodar Shengelia, Melikşah'ın Samshvilde karargâhında ülkeyi ele geçirirken Sultana yaranmak için yanına gelen ve deyim yerindeyse ona dalkavukluk yapan birçok kişi olduğunu ifade etmektedir. (Shengelia, 1968, 305) Böylece daha önce bölgedeki en büyük güç olan Bizans İmparatoruna yanaşan Liparit şimdi de Selçuklularla yakınlaşmaya çalışmıştı.

Matiane Kartlisa, Melikşah'ın 1078'de Gürcistan'a girişini "tüm Hristiyanların düşmanı Melikşah geldi" ifadesiyle anlatmaktadır. Bu ifadenin altında babası Sultan Alp Arslan'ın bölgede yaptığı faaliyetler ve Gürcü hafızasında bıraktığı derin izler yatmaktadır. (Qaukhchshvili, 1955, 316) Yani Gürcü tarihçisi babasına gösterdikleri yaklaşımı Melikşah'a da yansıtmakta ve ön yargılı davranmaktadır. Başlangıçtaki bu tavır Melikşah'la doğrudan irtibat kurana kadar da devam edecektir. Çünkü Gürcü Kralı ülkesini yeniden bağımsızlığına kavuşturmak için çabalamaktan vazgeçmeyecek, Melikşah da Gürcistan'daki hâkimiyetini sürdürmekte ısrar edecekti. Nitekim Sultanın bölgeden ayrılmasından sonra Giorgi harekete geçecek ve Kars ile Vanand, kalelerini ele geçirecekti. Kralın bu faaliyeti üzerine Melikşah da bölgeye Emir Ahmed komutasında yeni bir ordu gönderdi. 1080-1081'de yapılan ve ülkenin siyasi, sosyal ve ekonomik olarak büyük zararlar görmesine yol açan Selçuklu akınlarına Gürcüler "*Didi Turkoba",* ismi vermişlerdi. (Muskhelishvili, 2023, 16-17) Onların "büyük Türk akınları" olarak ifade ettiği harekâtın başındaki kişi Emir Ahmed'i güçlü, kuvvetli bir komutan olarak bahsetmişlerdir. Gelen bu ordu Gürcü kralını yenilgiye uğratmakla kalmamış onların büyük maddi ve manevi kayıplara uğramasına da neden olmuştur. (Anchabadze, 2005, 9) Bazı Gürcü tarihçilere göre bu mağlubiyetin sebebi, Giorgi'nin krallığını hazmedemeyen soyluların Selçuklu tarafına geçmesidir. (Shengelia, 1968, 307) Kral Giorgi bu akınlar sırasında Abhazya çekilerek kendini korumaya çalışmıştı. Haliyle ülkede büyük bir başıbozukluk ortaya çıkmıştı. Bir Gürcü tarihçisinin vurguladığı üzere Türkler daha önce hiç bu kadar kalabalık gelmemişlerdi ve bu kadar uzun kalmamışlardı. (Berdznenishvili, 1979, 88) onların ülkedeki yoğunluğu Gürcistan'ı tekrar bağımsızlığına kavuşturacak David Ağmashenebeli devrine kadar devam etti. (Alasania, 2013, 128) Selçukluların Gürcistan içlerindeki faaliyetleri başka bir sorunu da beraberinde getirmişti. Uzun yıllardır merkezi otoriteye karşı güçlerini sürdürmeye çalışan derebeyler bu dönemde daha da güçlendi. Hatta bir Gürcü tarihçisinin iddiasına göre Selçuklu Sultanı bu derebeyleri destekleyerek ülkedeki ayrışmaları daha da körüklemişti. (Shengelia, 1968, 315) Ancak onun göz ardı ettiği bir husus vardı. Bu derebeyler kralla ya da kendi aralarındaki anlaşmazlıklarda Melikşah'tan yardım istediler. Yani destek talebi Melikşah'tan değil bu derebeylerden geldi.

3. "Sonsuz Adalet Sahibi, Hoşgörülü" Melikşah

Kral Giorgi ülkesini yeniden Türk akınlarından kurtarmak için çaba gösterse de amacına ulaşamadı. Hal böyle olunca o da diğer Gürcü soyluları ve bölgedeki diğer yöneticiler gibi çareyi sultanın huzuruna çıkmakta buldu. (Vaçnadze- Guruli-Bakhtadze, 2014, 77) Bu kararı almadan önce ülkesinin ileri gelenlerini bir araya getirdi. Toplantı esnasında Gürcistan'ın içerisinde bulunduğu durumu onlara ayrıntısıyla anlattı. Tüm dünyayı kasıp kavuran Türklere karşı daha önceki tarihlerde Gürcü krallarının Bizans'tan yardım istediğini ancak şimdi onların da yardıma muhtaç olduğunu ifade etti. Dolayısıyla için tek kurtuluş yolunun Sultan Melikşah'ın huzuruna giderek onunla iyi ilişkiler kurmaktan geçtiğini söyledi. David'in tarihçisi bu ziyareti "Hristiyanların kurtuluşu için Giorgi İsfahan'a doğru yola çıktı" ifadeleriyle kaydeder. (Qaukhchshvili, 1942, 201) 1083'de(Jordania, 2004, 229; Shengelia, 1968, 311) bir grupla yola çıkan Giorgi, Melikşah'tan aman dileyecek ve Ağsartan gibi bağlılık bildirecekti. (Mosiashvili, 2017, 261)

Kral Giorgi'nin Selçuklu sultanı ile doğrudan temas kurması iki taraf arasındaki ilişkilerde bir ilktir. Bu zamana kadar Selçuklularla Gürcüler arasında çeşitli anlaşmalar yapıldığına dair kayıtlar bulunsa da bunların hangi şartlarda ve zeminde gerçekleştiğine dair açık bir ifade yoktur. Ancak şimdi ilk kez bir Gürcü kralı yapıldığı tarih belli olan bir seyahat planlayarak Selçuklu Sultanın yanına gitmekteydi. Taraflar bir araya geldiğinde Melikşah muhatabını büyük bir misafirperverlikle karşıladı. Ona makamına uygun bir şekilde davrandı. Bu durum Gürcü tarafında büyük bir mutluluğa sebep olmuştu. Bir Gürcü tarihçisinin ifadesiyle sultan onu "*sevgili bir oğul"* olarak kabul etti. (Shengelia, 1968, 312-314) Bu sıcaklık kısa sürede etkisini hissettirdi ve Gürcü tarihçiler daha önce *"tüm Hristiyanların düşmanı*" olarak andıkları Melikşah'a büyük övgüler dizmeye başladılar. Onun çok hayırsever, Hristiyanlara karşı sonsuz adalet ve sevgi sahibi bir kişi olduğunu yazmaya başladılar. Ardından Melikşah'ın ne kadar yüce bir kudrete ve güce sahip olduğunu eklediler. Melikşah'ın kişisel özelliklerine de atıfta bulunan Gürcü tarihçileri onun tüm insanlıktan yüce bir varlık olduğunu ve bunu anlamak için bir insanın aklının yetmeyeceğini yazmışlardı. Öyle ki *"yeryüzü üzerindeki başarıları saymakla bitmeyecek"* bir kişi olan Melikşah aynı zamanda büyük bir hoşgörü timsaliydi. (Qaukhchshvili, 1942, 201; Metrevelli, 2014, 172)

Gürcü kralı ile Selçuklu hükümdarı arasındaki bu görüşme bir tabunun da ortadan kalkmasını sağladı. O zamana kadar bu bölgedeki Hristiyanlar Selçukluların kendilerini Müslüman olmaya zorlayacaklarını kabul etmedikleri takdirde de yok edeceklerini düşünmekteydiler. Oysa durumun böyle olmadığını birinci ağızdan öğrendiler. Ermeniler dini liderleri Barseg'in Gürcüler de Kralları Giorgi'nin Melikşah ile görüşmesi sırasında gerçeği anladılar. Selçuklular onlardan sadece devlete bağlı kalmalarını ve vergi vermelerini istiyor, dinlerine ya da mezheplerine karışmıyordu. (Tellioğlu, 2019, 46-125-126)

Giorgi ile Melikşah'ın görüşmesinden sonra Sultan, ona Kakheti ve Hereti bölgelerini vermişti. Bunun karşılığında da Giorgi ona yıllık vergi verecekti. Ayrıca bu bölgelerden Türk akıncılarının çekileceği sözünü vererek kendisini ülkesine uğurladı. (Shengelia, 1968, 314) David'in tarihçisine göre Giorgi İsfahan'de Melikşah ile ortak bir dil bulmuş ve büyük bir şerefle ülkesine dönmüştü. Onun buradan sonra asıl görevi kendisine verilen toprakları yani Kakheti ve Hereti'yi birleştirmekti. Ancak ortada bir problem vardı. Kakheti kralı bölgedeki hâkimiyetini devam ettirmekte ısrarcıydı. Giorgi'nin de onu alt edebilecek gücü yoktu. O yüzden Melikşah'a müracaat etti ve destek istedi. Selçuklu Sultanı da ona destek verdi. (Metrevelli, 2014, 172) Giorgi bu

destekle Vezni kalesini kuşattı. Ancak kış bastırması sebebiyle muhasarayı kaldırarak bölgeden ayrıldı ve Abhazya'ya geçti. (Berdzenishvili-Javakhishvili-Janashia, 1948, 171) Bu olaydan sonra ülkede ardı ardına felaketler yaşandı. Önce büyük bir deprem oldu, şehirlerde bulunan pek çok ev yıkıldı, ardından da sel oldu. (Chanashvili, 1895, 97) Bu hadiseler Giorgi'nin son dönemine damga vuran olaylar olarak kayıtlara geçti.

Melikşah'ın Giorgi ile görüşmesinde ilginç bir detay vardır. Selçuklu sultanı, Gürcü kralını ülkesine uğurlarken yolda başına bir şey gelmemesi için refakatine bir askeri birlik de vermişti. Bu tavrı karşısındakine ne kadar değer verdiğini göstermesi açısından oldukça kıymetlidir. Gürcü kaynakları hep karşılamanın oldukça üst düzeyde olduğundan bahsederken uğurlama sırasında bu ayrıntıyı yeterince öne çıkarmamışlardır. Melikşah'ın bu tavrı hem Gürcülerle iyi ilişkiler kurmaya hem de kralın şanına uygun davranmaya ne kadar önem verdiğinin bir göstergesidir. Onun bu tavırları Gürcü kaynaklarına da övgü dolu sözlerle girmiştir. (Qaukhchshvili, 1942, 201)

Sultan Melikşah'ın Kral Giorgi ile görüşmesi hakkında dönemin İslam kaynaklarında bir bilgi bulunmamaktadır. O yüzden bu görüşmenin Türk tarafından nasıl yankılandığını tespit etmek mümkün değildir. Bununla birlikte Müverrih Vardan'ın kayıtlarından Gürcü kralı ile Selçuklu sultanı arasındaki görüşmenin Ermeniler tarafından da izlendiği anlaşılmaktadır. Ona bakılırsa iki taraf arasında iyi ilişkiler Melikşah'ın Gence'yi ele geçirmesinden sonra başlamıştı ve o dönemde Gürcü kralı olan Bagrat sultan ile iyi ilişkiler kurmuştu. Ardından Gürcü tahtına Giorgi'nin geçtiğini ve onun da Melikşah'ın huzuruna gittiğini yazar. Bu ziyarette kralın iyi karşılandığını, ödüllendirilmiş vaziyette ülkesine geri döndüğünden bahseder. (Vardan, 2017, 45) Benzer bir durum Ermenilerin de başına gelmişti ve Melikşah, onların dini önderlerini de iyi bir şekilde karşılamış ve dileklerini yerine getirdiği gibi istemedikleri imtiyazları da vermişti. O yüzden Ermeni tarihçiler de Gürcü meslektaşları gibi Melikşah'a övgüler yağdırırlar.

Bu tarihten sonra Giorgi oğlu David'i başa geçirmişti. (Javakhishvili, 1905 bk.) Gürcüler için altın çağ ve yeniden kuruluş anlamına gelen David Ağmashenebeli dönemi başlamıştı. O başa geçtikten dört yıl sonra Melikşah ölmüştü. Gürcü kaynakları Melikşah'ın son dönemleri ile çok fazla ilgilenmemiştir. Onlar kendi içlerinde yaşanan mücadele ve Gürcistan'daki Türkmenlerin faaliyetlerini takip etmekteydi. Haliyle Melikşah'ın son dönemi onların ilgi alanında değildi. Sultan Melikşah Gürcistan üzerine tekrar bir sefer düzenlememiş ve Gürcü ülkesini oraya gönderdiği askerler ile kontrol altında tutmaya çalışmıştır. David'in tarihçisi Gürcü kralı David'in başa geçtikten sonra dört yıl geçti ve Melikşah öldü ifadelerine yer vermiştir. (Metrevelli, 2014, 174)

Sonuç

Büyük Selçuklu Devleti Çin sınırından Anadolu'ya Kafkas geçitlerinden Kızıldeniz'e kadar genişleyen bir devlettir. Hâkimiyeti altına aldıkları ülkelerin tarihi kaynaklarında çeşitli şekillerde yer bulmuşlardır. Onların ele geçirdiği yerlerden birisi olan Gürcistan'daki tarihçiler de Selçuklu tarihini farklı bir açıdan aydınlatmışlardır. Kafkasya'ya ulaştıkları andan itibaren Selçuklular hakkında kayıtlar tutmaya başlayan Gürcü tarihçileri onların soyu, devlet kurmaları, Selçuklu hükümdarlarının dönemindeki olaylar hakkında çeşitli bilgiler vermektedirler. Özellikle Kafkasya'daki gelişmeler Gürcistan'a Selçuklu akınları bu kaynaklarda fazlasıyla yer bulur. Hatta başka kaynaklarda yer almayan gelişmeler Gürcü tarihçilerin kayıtlarıyla aydınlığa

kavuşur. Onlar Selçuklu sultanlarını ve emirlerini Gürcülerle ilişkileri çerçevesinde de değerlendirirler. Tuğrul Bey bu ülkeye yönelik çok fazla faaliyet yapmadığı için Gürcü kaynaklarında çok yer bulmaz. Ancak Gürcistan'ı fetheden Alp Arslan pek çok eserde karşımıza çıkar. Gürcü tarihçilerinin tamamı ülkelerini ele geçiren bu Selçuklu hükümdarı hakkında oldukça olumsuz tanımlamalar yaparlar. Alp Arslan'ın halefi olan ve Selçuklu devletini zirveye çıkaran Melikşah ise Gürcü kaynaklarında farklı dönemlerde farklı şekillerde bahsedilen bir hükümdardır.

Gürcü kaynaklarında Melikşah ile ilgili ilk tasvirler oldukça olumsuzdur. Bu dönemde Melikşah Gürcistan'da hâkimiyetini sürdürmek isterken kral Giorgi de ülkesini yeniden bağımsızlığa kavuşturmak niyetindeydi. Bunun için her fırsat bulduğunda isyan etti. Melikşah da 1076'da başında bulunduğu orduyla durumu kontrol altına almış 1080'de ise Emir Ahmed komutasında bir orduyu bölgeye göndermiştir. Didi Turkoba olarak adlandırılan Türk akınları Gürcistan'da o kadar etkili olmuştu ki Gürcü tarihçiler bu akınların sorumlusu olarak gördükleri Melikşah hakkında çok olumsuz ifadeler kullanmışlardır. Bunu yaparken de olayların sebebini yani Selçuklu hâkimiyetine karşı çıkmaları yüzünden ülkelerine akın yapıldığını hiç yazmamışlardır. İşte bu döneme ait kayıtlarda Melikşah Hristiyan düşmanı bir kişi olarak tasvir edilmekteydi. Selçuklulara karşı direnmenin bir fayda getirmeyeceğini anlayan kral Giorgi Melikşah'ın yanına giderek onunla anlaşma yapmak istedi. İki hükümdar arasından yapılan görüşme sırasında yaşananlar Gürcü tarihçilerinin Melikşah'la ilgili düşüncelerini büyük ölçüde değiştirdi. Onlar daha önce yazdıklarının aksine Melikşah'ı çok adil, Hristiyanlara karşı şefkatli bir hükümdar olarak göstermektedir. Esasında Gürcü kralları Selçuklu hükümdarlarıyla görüşme fırsatı bulabilselerdi onların mizacını daha yakından tanıyabilecekler ve olumsuz düşüncelerinden sıyrılabileceklerdi. Mücadele ederken Tuğrul Bey ve Alp Arslan hakkında olduğu gibi Melikşah hakkında da olumsuz düşüncelere sahip olmuşlardı. Ancak görüşmek için gittiklerinde onların çok uzlaşılabilir sandıkları gibi Hristiyan düşmanı ve zalim bir insan olmadıklarını gördüler.

Kaynaklar

Ahmed b. Mahmud, *Selçuk-nâme I,* çev. E. Merçil, İstanbul 1977.

Alasania, Giuli, *Gürcüler ve İslam Öncesi Türkler*, çev. Nanuli Kaçarava, KTÜ Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Trabzon 2013.

Allen, W.E.D. *A History of the Georgian People*, London 1971.

Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi, III, Anonim Selçuknâme, çev. F. N. Uzluk, Ankara 1952.

Anchabadze, Giorgi, *Sakartvelos* İstoria *Mokle Narkvevi*, Kavkasiuri Sakhli, Tbilisi 2005.

Bedirhan, Yaşar, *Selçuklular ve Kafkasya*, Konya 2000.

Berdzenishvili, N., *Sakartvelos* İstoria *I,* Sakartvelos Ssr Metnierebata Akademiis Gamomtsemloba, Tbilisi 1956.

Berdzenishvili, N*., Sakartvelos İstoriis Sakitkhebi* IX, Gamomtsemloba Metsniereba, 1979.

Brosset, M., *Gürcistan Tarihi*, çeviri ve notlar: H. D. Andreasyan-E. Merçil, Ankara 2003.

Chanashvili, Mose Giorgisdze, *Sakartvelos* İstoria, Sharadzisa Stamba, Tbilisi 1895.

El-Hüseynî, Şadruddîn Ebu'l-Hasan Ali İbn Nâşır İbn Ali, *Ahbârü'd-Devlti's-Selçukiyye,* çev. Necati Lügal, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999.

Gaprindashvili, Givi, *akhali navardzievis ts'arts'era*, metsniereba da t'eknik'a, Tbilisi 1953.

Historical Atlas of Georgia, ed. David Muskhelishvili, Artanujı Puplıshıng, Tbilisi 2023.

History of Armenia by Father Michael Chamich, II, çev.J. Avdall, Calcutta 1827.

İbn'ül-Esîr, Ebu'l-Hasan İzzeddin Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed el-Cezeri, *el-Kâmil fi't-Tarih,* X, çev. Abdülkerim Özaydın, Bahar Yayınları, İstanbul 1991.

Javakhishvili, İvane, *Sakartvelos Mepe Da Misi Uplebis* İstoria, Eletronib Stamba Gamomtsemloba, Tbilisi 1905.

Javakhishvili, İv., *Sakartvelos* İstoria *XI-XV Sakuneebi*, Sakhelgami, Tbilisi 1949.

Jordania,Tedo, *Kronikebi I*, Gamomtsemloba Artanuci, Tblisi 2004.

Kafesoğlu, İbrahim, "Doğu Anadolu'ya İlk Selçuklu Akını (1015-1021) ve Tarihî Ehemmiyeti", *Fuat Köprülü Armağanı,* İstanbul 1943, ss. 259-274.

Kartlis Tskhovreba, "*Tskhovreba Mepet-Mepisa Davitisi*", redaktsiit: Simon Qaukhchshvili, Sakartvelos Ssr Metsnierebata Akademiis Gamomtsemloba, Tbilisi 1942.

Kartlis Tskhovreba, "*Matıane Kartlisa*", ed. Roin Metevelli, Artanuji Puplıshing, Tbilisi 2014.

Kartlis Tskhovreba, "*Lıfe of Davıd Kıng of Kıng*", ed. Roin Metevelli, Artanuji Puplıshing, Tbilisi 2014.

Köymen, Mehmet Altay, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, C. I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2016.

Lordkipanidze, Mariam, *Georgia in the XI-XII Centuries*, Tbilisi 1987.

Mosiashvili, Vasil, *Turk-Selcukta Sultnis Alp-Arslanis Lashkrobebi Sakartveloshi*, Samtskhe-Javakhetis Universiteti, Akhaltsikhe 2017.

Mosiashvili, Vasil," XI-XII. Yüzyıllarda Gürcistan", *Gürcistan*, ed. İbrahim Tellioğlu-Roin Kavrelishvili, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2024.

Müverrih Vardan, *Türk Fetihleri Tarihi*, çev. Hrant D. Andreasyan, Post Yayın Dağıtım, İstanbul 2017.

Sakartvelos İstoria, ed. Merab Vaçnadze-Vakhtang Guruli-Mikheil Bakhtadze, Gamomtsemloba İntelekti, Tbilisi 2014.

Sakartvelos İstoria, N. Berdzenishvili-İv. Javakhishvili-S. Janashia, Sakartvelos Ssr Sakhelmtsipo Gamomtsemloba, Tbilisi 1948.

Shengelia, Nodar, *Selçukebi da Sakartvelo XI Saukuneşi*, Metsniereba Yayınevi, Tbilisi 1968.

Smbat Sparapet's Chronicle, çev. Rober Bedrosian, Long Branch, New Jersey 2005.

Tellioğlu, İbrahim, *Fethedilenlerin Gözüyle Anadolu'nun Fethi,* Bilge Kültür-Sanat, İstanbul 2020.

Tellioğlu, İbrahim, *XI-XIII. Yüzyıllarda Türk Gürcü İlişkileri*, Trabzon 2009.

Tellioğlu, İbrahim, Ortaçağ'da Türkler Ermeniler Gürcüler, Bilge Kültür-Sanat, İstanbul 2019.

Turan, Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2019.

Thomson, Robert W., *Rewriting Caucasian History*, Clarendon Press, Oxford 1996.

Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162), çev. H. D. Andreasyan, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1987.

Qaukhchishvili, S., *Kartlis Tskhovreba, Matiane Kartlisa*, Sakhelgami, Tbilisi 1955.